ספרות עזר · דקדוק

ספר הנקוד (תרגום ראבע, מהדורת דוקעס)

רבי יהודה חיוג'

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

ספר הנקוד (תרגום ראבע, מהדורת דוקעס)

רבי יהודה חיוג'

מקור הטקסט: ויקיטקסט · רישיון: CC BY-SA 3.0

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/ספר-הנקוד-תרגום-ראבע-מהדורת-דוקעס/
הקובץ נוצר ב־16 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611151759 של הספרייה.

תוכן העניינים

ספר הנקוד 4
וזה שער אחר 6
שער אחר 6
זה שער השם שהוא מלעיל על משקל פָּעֵל 7
שער אחר 7
שער אחר ממנו 8
שער אחר 9
וזה שער השם שהוא מלעיל על משקל פּעל 9
שער אחר ממנו 10
שער אחר ממנו 10
שער אחר ממנו 11
שער שמות הנקוד לענינם 11
שער טעמי המקרא ומשרתיהם 13
שער השוא הנע והנח 15
תוספות מספר אחר שער הנע והנח 17
תוספות מספר אחר 18

רבי יהודה ב"ר דוד חיוג

ספר הנקוד

שחבר ר' יהודה נ"ע בר דוד נ"נ הנקרא יחיי, והוא הנקרא אבוזכריא, והוא חיוג, והוא אלפסי, מנוחת נפשו בצרור החיים הנצחיים אמן.

בשם אלה עולם, יחל עבדו וישלם. דע האל ידריכך בדרך הישרה, כי הקמץ הגדול והקמץ הקטן לא ימצאו לעולם כי אם על אות נח שוכן היה נראה במכתב אם לא, ולא ימצאו לעולם עם אותיות הנח כי אם עם האל"ף והה"א, כמו בָּרָא, כי הבי"ת קמץ גדול בעבור השוכן הנח הנעלם שהוא בינו ובין הרי"ש. גם ([הרי"ש]) קמוץ גדול בעבור השוכן הנראה במכתב והוא האל"ף. וכמוהו יָצָא וקָרָה ורָאָה ועָשָׂה. וקמץ קטן כמו יֵרֵד, כי היו"ד קמץ, וכמוהו יֵצֵא, מאף (?) ([צ"ל מֵאֵן]) וחֵרַף. ואותיות הנח בלשון הקדש ארבעה והם אהו"י, אע"פ שהה"א לא ינוח כי אם באחרית השם או הפועל. ופתח גדול וקטן ימצאו ברוב על שוכן נראה במבטא ואיננו נעלם, כמו אָמַר, כי האל"ף קמוץ כמו שזכרתי, והמ"ם פתוח בעבור נפלו על שוכן איננו נעלם והוא רי"ש. וכמוהו שָׁמַר ועָמַד ונָתַן והדומה להם. ופתח קטן כמו אֶקְרָא, כי האל"ף פתוח בעבור נפלו על שוכן נראה במבטא והוא קו"ף. וכמוהו אֶדּוֹם, האל"ף פתוח בעבור השוכן שהוא מבולע בדל"ת, ועל כן נדגש, כי כל נדגש הוא מקום שני אותיות. וכמהו אֶשָּׁא, אֶזְרוֹעַ, אקרוח [אֶפְרוֹחַ], מֶרְכָּבָה, מַמְלָכָה, הסתכל אלה וכמו ([נ"א: ובחון]) אותם תמצאם כמו שזכרתי. ויורה על כל מה שזכרתי, שהקמץ הגדול והקמץ הקטן ימצאו על אות נח נעלם ופתח גדול וקטן על שוכן איננו נעלם, היות הפועל העובר משלשה אותיות על משקל פָּעַל, אם היה בסופו שלם ולא יהי בסופו אחד מאותיות הנח, יהא מקום העי"ן ממנו וכל מה שיגזר ממנו פתח גדול לעולם, למען נופל על שוכן נראה במבטא שאיננו נעלם. כמו אָמַר, אָמַרְתִּי, אָמַרְנוּ ואָמַרְנוּ, אָמְרָה ואֲמַרְתֶּם ואָמַרְתָּ, מקום העי"ן מזה הפועל העובר פתח גדול והוא המ"ם, בעבור השוכן הנראה במבטא והוא הרי"ש. וכמהו שָׁמַר, שָׁמַרְתָּ, שָׁמַרְנוּ וכל מה שיגזר מהם. ואם היה הפועל העובר בסופו מהפועלים שאינם שלמים, ישוב עי"ן הפועל קמוץ גדול בעבור הסבה שזכרתי, שלא ימצא לעולם כי אם עם אות נח נעלם. ([כמו בָּרָא ו])כל מה שהוא מגזרתו, כמו וּבָרָאתָה וּבָרָאנוּ וּבָרָאתֶם. וכמוהו יָצָא וקָרָא. ועוד יורה על כל מה שזכרתי, השם שיש בסופה ה"א שהוא סימן הנקבה, כמו עֵדָה, הדלי"ת קמוץ עבור נפלו על אות נח נעלם. ואם סמכתו תחליף הה"א ותשים מקומו ת"ו ויפתח הדל"ת בפתח גדול בעבור נפלו על שוקט איננו נעלם, כמו עֲדַת דְּבוֹרִים (שופטים יד ח). וכמהו

עֲצָה, שֵׂנָה, תּוֹרָה, חֻקָּה. ואם לא יסמכו אין שם נראה במכתב, יהי באות שהוא קודם ה"א סימן הנקיבה קמוץ גדול. ובעת יסמכו אל שם נראה ישוב פתח גדול בעבור נפלו על שוכן איננו נעלם. וכן כל שם משלשה אותיות או ארבעה או חמשה או יותר ובסופו ה"א הנקיבה, וכן משפטם. ואם יטעון טוען ויאמר שיש בין המ"ם והרי"ש במלת אָמַר, שָׁכַן שוכן נח והנה הוא נקוד בפתח? התשובה יחשוב הקורא שהוא כן בעבור המשך המ"ם עם הטעם. ואם יסתכל בהתחבר הפועל עם מלות אחרות תסור זאת המחשבה, הלא תראה כי נָתַן־יְיָ תְּשׁוּעָה לַאֲרָם (מ"ב ה א), כְּמַהֹ־לְךָ בְשָׂרִי (תהלים סג ב עי"ש), וְאָמַר־לִי (ישעיהו לח טו), וְאָמַר־לְךָ, יסור הטעם בהתחבר המלות ולא יראה בו שוכן נח נעלם. ואם העמדת הדבור ופסקת ואינו מתחבר אז יראה השוכן הנח ויהיה קמץ. וידוע כי ההעמדה וסוף הדבור הלא באתנח וסוף פסוק, כמו וַיְיָ פָּקַד אֶת שָׂרָה כַּאֲשֶׁר אָמָר (בראשית כא א). חזר קמץ בעבור השוכן הנח. וכמהו וּבְדֶרֶךְ חַטָּאִים לֹא עָמָד (תהלים א א) ורבים כמוהם. ואולם הקמץ לא יסור בעבור חבור הטעמים או חבור המלות כמו יקרה לפתח, כמו עָשָׁן שהעי"ן קמוץ בעבור השוכן הנח שיש בינו ובין השי"ן, וכמו זָהָב וְדָבָר וּשְׁלָל וּבָקָר וְאָבָק וּבָרָד וְעָפָר וְאָשָׁם, ועוד יָשָׁר וְחָכָם וְרָשָׁע וְחָדָשׁ וְחָרָשׁ וְחָלָל. ואלה כלם שמות לא פעלים, ובעבור זה נמצאו שני השוכנים הנחים בהם. ואם עשינו מאחד מהם פעל עבר, יסור השוכן הנח השני שהוא בין עי"ן הפועל והלמ"ד, וזה בחבור המלות – וְהַר סִינַי עָשַׁן כֻּלּוֹ (שמות יט יח), וְשָׁלַל שְׁלָלֹהּ וּבָזַז בִּזְּהּ (יחזקאל כט יט), הלמ"ד פתוח בעבור היותו פעל עבר. וכמוהו אָשָׁם הוּא אָשֹׁם אָשַׁם לַיְיָ (ויקרא ה יט), הראשון קמץ בעבור היותו שם, והשני פתח בעבור היותו פעל עובר. וכמוהו ([וּבָרַד]) בְּרֶדֶת הַיָּעַר (ישעיהו לב יט), הרי"ש פתוח כדי שיבדל מן בָּרָד כָּבֵד מְאֹד (שמות ט יח). וכמוהו וְלִבִּי חָלַל בְּקִרְבִּי (תהלים קט כב), הלמ"ד פתוח בעבור היותו פעל עבר, ויבדל מן כִּי יִמָּצֵא חָלָל (דברים כא א). וכמוהו וּנְתַתִּיהָ לַאֲשֶׁר יָשַׁר בְּעֵינָי (ירמיהו כז ה), כדי שיהיה הפרש בינו ובין צַדִּיק וְיָשָׁר הוּא (דברים לב ד). וכמוהם רבים. ודע כי עָשָׁן וחבירו ישנו בנינם אם יסמכו, יסור השוכן הנח שיש בין העי"ן והלמ"ד וישוב מקום העי"ן פתח גדול, כמו עָשַׁן הָעִיר (יהושע ח כ), כי השי"ן פתוח בעבור הנו"ן שהוא שוקט ואיננו נעלם. וכמוהו דָּבַר הַמֶּלֶךְ (ש"א כא ט), זָהַב אוֹפִיר (דה"א כט ד), וּזְהַב הָאָרֶץ הַהִוא (בראשית ב יב). וכמוהו חָלַל חֶרֶב (במדבר יט טז), אֲבַק רַגְלָיו (נחום א ג), עָפַר שֹׁמְרוֹן (מ"א כ י), יְשַׁר דֶּרֶךְ (משלי כט כז), וכמוהם רבים. ואעפ"י שיחשוב הקורא שיש בו שוכן בעבור המשך הטעם, אם יפול הטעם ותחסרנה ([נ"א: ותתחברנה]) המלות יפלו השוכנים כמו שזכרתי.

וזה שער אחר

דע כי ימצא פתח גדול וקטן עם שוכן נח נעלם, והם שערים מעטים, כי הדברים ([נ"א: הרבים]) הם כמו שזכרתי. ועתה אזכור גם אותם השערים כדי שיהיו נודעים ושמורים. דע כי ימצאו עם שוכן נעלם בפעלים ובשמות ובשמות הפעלים עם אות מאותיות אחה"ע, כמו שַׁעַר, כי השי"ן והעי"ן פתוחים, ונפתח העי"ן בעבור הסבה שזכרתי, כי אין בינו ובין הרי"ש שוכן נח נעלם. ואולם השי"ן הוא בדרך השערים המעטים, וזה יקרא מלעיל. ופתרון מלת ([צ"ל: מלעיל]), נפילת השוכן השני והעמדת הראשון. ודע כי כל שם או שם פועל שהם על שלשה אותיות יפול לעולם השוכן השני שהוא בין עי"ן השם והלמ"ד, ויעמוד הראשון שהוא בין פ"א השם והעי"ן, היה כתוב או איננו כתוב, הוא הנקרא מלעיל. כמו שַׁעַר ונַעַר וחֹדֶשׁ וקֹדֶשׁ ואֶרֶץ ושֶׁלֶג ותֹאַר ואֹרַח. כי בין השי"ן והעי"ן במלת שַׁעַר שוכן נעלם איננו נראה במכתב, כמו שיש בין החי"ת והדל"ת במלת חֹדֶשׁ שוכן נח נעלם והוא הו"ו. ואין בין העי"ן והרי"ש במלת שַׁעַר שוכן נח נעלם או נראה לא במכתב ולא במבטא, כמו כן אין בין הדל"ת והשי"ן במלת חֹדֶשׁ שוכן נח. וזה פירוש מלעיל. ופירוש מלרע, שכל שם או שם הפועל שהוא משלשה אותיות יעמוד בו השוכן הנח בין פ"א השם והעי"ן וגם יעמוד בו שוכן שני בין עי"ן השם והלמ"ד, והוא הנקרא מלרע. והוא בקמץ גדול, כמו עָשָׁן ושָׁלָל ובָּקָר וחביריו. וכל שם או שם הפועל ובאמצעותו אחד מאותיות אחה"ע יהיה מלעיל ויהיה פ"א השם או פ"א ([נ"א: שם]) הפעל בפתח, כמו שַׁעַר ונַעַר ובַּעַר וכַּעַס ופַּעַם ונַעַל ורַעַד ולַעַג ומחג ([נ"א: ומַחַץ]) [שַׁחַק], ונַעַל ושַׁחַל נַחַל רַהַב ([נ"א: רַחַב]), ופַּחַת, ופַּחַד ורַהַב ושַׁחַר ושַׁחַת ולַהַב. ונמצא מזה השער שש מלות שש או שבע שהם מלרע, והם נָהָר, זָהָב, קָהָל, מָחָר, רָעָב, אַחַר, אַחַת. ואולם נָהָר וקָהָל וזָהָב ומָחָר ורָעָב ידמו כלם למלת עָשָׁן וחביריו, והם בקמצין. ואולם אַחַר ואַחַת ואֶחָד אינם כמו עָשָׁן וחבריו ולא כמו שַׁעַר וחבריו, בעבור היותם פתחין ומלרע. ודע כי שַׁעַר וחבריו לא ישתנה בנינם אם יסמכו כהשתנות בנין עָשָׁן וחבירו, כמו שַׁעַר עִירוֹ (בראשית כג י), נַעַר שָׁאוּל (ש"ב ט ט), לַהַב הַמִּזְבֵּחַ (שופטים יג כ), נַחַל מִצְרַיִם (יהושע טו ד) וכן כלם. ולא יתכן לומר שְׁעַר העיר ולא נְעַר שאול ולא נְחַל מצרים.

שער אחר

דע אם יהיה מאלה השמות ושמות הפעלים שהם עי"ן וה"א וחי"ת פעל עבר, ישוב מקום הפ"א קמוץ ומקום העי"ן פתח, ויהיה הפועל שעבר מזה השער כמו הפועל שעבר מן

עָשָׁן וחביריו. ובא מלעיל בעבור שהשניה מלעיל, כמו מָעַל מַעַל בַּחֵרֶם (יהושע כב כ), המ"ם הראשון קמוץ ואינו ([צ"ל: ועי"נו]) פתח גדול כמנהגם בעבור היותו פועל עבר, והשני פתוח המ"ם והעי"ן בעבור היותו שם הפועל. וכמו וּפָחַד וְרָהַב לְבָבֵךְ (ישעיהו ס ה עי"ש), פ"ה פָּחַד קמוץ כדי שיבדיל מן פַּחַד וָפַחַת (ישעיהו כד יז), ורי"ש רחב ([צ"ל: רָהַב]) קמוץ בעבור ההפרש שיש בינו ובין רַהַב וּבָבֶל (תהלים פז ד), והחי"ת והה"א פתוחים כמו שהם בשם הפועל. וכמוהו כִּי כְּמוֹ שָׁעַר בְּנַפְשׁוֹ ([כֵּן]) הוּא (משלי כג ז), השי"ן קמוץ עד שיבדל מן שַׁעַר עִירוֹ (בראשית כג י). ובא מלעיל בעבור מלה זעירא (?) שאחריו. וכן עשן עשן [אַשֹּׁם אָשָׁם (ויקרא ה יט)], וכמוהו רָחַב פִּי עַל אוֹיְבַי (ש"א ב א), כדי שיבדל מן רַחַב לֹא מוּצָק תַּחְתֶּיהָ (איוב לו טז), וכמוהו לָחַץ אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל (שופטים ד ג), כדי שיבדל מן לֶחֶם צָר וּמַיִם לָחַץ (ישעיהו ל כ). וכמהו וּמַחַץ מַכָּתוֹ יִרְפָּא (ישעיהו ל כו), כדי שיבדל מן מָחַץ רָהַב (איוב כו יב) שהוא המ"ם קמוץ. וכמהו וְנָחַל יָיִ אֶת יְהוּדָה (זכריה ב טז), הנו"ן קמץ שיבדל מן נַחַל מִצְרַיִם (יהושע טו ד). וכמוהו אֲשֶׁר זָעַם יְיָ (מלאכי א ד), כדי שיבדיל מן זַעַם וְצָרָה (תהלים עח מט). וכמוהו וְנָעַל הַדֶּלֶת אַחֲרֶיהָ (ש"ב יג יח), כדי שיבדל מן חֲלוּץ הַנָּעַל (דברים כה י). וכמוהו עוֹרִי שָׁחַר מֵעָלָי (איוב ל ל), כדי שיבדל מן וּכְמוֹ הַשַּׁחַר עָלָה (בראשית יט טו). ועל זה מנהג זה השער.

זה שער השם שהוא מלעיל על משקל פֶּעֶל

דע כי מה שיהיה על משקל פֶּעֶל מהשמות ושמות הפעלים, יהי מקום הפ"א והעי"ן פתח קטן לעולם. כמו אֶרֶץ, הרי"ש פתוח, והוא הדרך הנכון, בעבור נפלו על שוכן שאיננו נעלם והוא הצד"י. ונפתח האל"ף כי יש בינו ובין הרי"ש שוכן נח נעלם. וכמהו גֶּשֶׁם, מֶלֶךְ, זֶרַע וּשְׁמֶשׁ וְאֶדֶר וְחֶרֶם וְהֶבֶל, שֶׁפֶךְ וּטֶרֶף וְיֶקֶב וּשְׁמֶן וְכֶרֶם וְלֶחֶם וּשְׁלֶג וּגֶפֶן וְדֶרֶךְ, וְחֶסֶר וּפֶסֶל וְקֶרֶץ וְצֶמֶר וְרֶשֶׁת וּפֶרֶשׁ וְרֶפֶשׁ וּשְׁקֶר וְחֶרֶשׁ לֵאמֹר (יהושע ב א), תֶּבֶל עָשׂוּ (ויקרא כ יב). מקום הפ"א באלה כלם פתח קטן. ונמצאו מעטים על מנהג הלשון, כמו שֵׁבֶט מלעיל השי"ן קמץ קטן, וכך ראוי. וכמהו חֵלֶף, עסער [עשר] ([צ"ל: סֵפֶר]) ומעטים אחרים, כן מצאנו אותם.

שער אחר

דע כי מה שיבא בהתחבר המלות לא יבא כן במקום ההפסקה, וסימנה אתנח או סוף פסוק. כל מה שיהיה תחתיו אתנח או סוף פסוק לא יתחבר רק יפסק. ופעמים יעמודו ויפסקו בזקף קטן, ואינם כי אם מעטים. וכלל הדבר, כי כל מה שיבא פתח בחבור

המלות ישוב קמץ במקום ההפסקה. והפ"א לבדו ישוב קמוץ, וישאר העי"ן כמו שהיה – אֶֽרֶץ אֶֽרֶץ אֶֽרֶץ (ירמיהו כב כט), הנה השלישי מעמד באתנח, ובעבור זה האל"ף בקמץ גדול אחר היותו פתוח בפתח קטן. וכמוהו תַּחְתָּו לֵאמֹר לְמִי אֶֽרֶץ (ש"ב ג יב). וכמוהו סֹלּוּ סֹלּוּ פַּנּוּ דָּרֶךְ (ישעיהו נז יד). וכמוהו יִתְעַלֵּם שָׂלֵג (איוב ו טז). וכמוהו יִפְרְצֵנִי פֶּֽרֶץ עַל פְּנֵי פֶּֽרֶץ (איוב טז יד), האחד פתח קטן והשני קמוץ גדול. וכמהו יֶלֶד דֶּבֶר (חבקוק ג ה). ומנהג זה השער כלו שיהיה עם האות הנח ([צ"ל: האתנח]) וסוף הפסוק קמוץ (חטף) חוץ ממעטים.

שער אחר ממנו

דע כי אֶֽרֶץ וחביריו לא ישתנה בנינם [משקלם] אם יסמכנו אדם אל שם נראה, כמו אֶֽרֶץ מִצְרַיִם (בראשית מא יט), פתח כאשר היה קדם שנסמך ולא נשתנה. וכמוהו שָׂלֵג לְבָנוֹן (ירמיהו יח יד), שָׁמָן הַמִּשְׁחָה (שמות כט ז), זֶֽרֶם קִיר (ישעיהו כה ד) והדומה להם. ונמצאת מלה אחת מזה השער שהיא משתנה בסמיכה, והיא הֶֽבֶל, בעבור הֶֽבֶל הֲבָלִים (קהלת א ב). ושמור אותה כי אין לה דומה כי אם חֶֽדֶר בְּחֶֽדֶר לְהֵחָבֵא (דה"ב יח כד) שהוא וּבַחֲדַר מִשְׁכָּבְךָ (שמות ז כח), ויתכן שיש שם עוד אחר. [אמר אברהם המתרגם: כמוהם מְסַפֵּחַ חֲמָתְךָ (חבקוק ב טו), וּסְגֹר דְּלָתְךָ (ישעיהו כו כ), שבאו סמוכים כמו עָשָׁן וחבריו, והם בתחלה מלעיל: חֵמֶת וְדֶלֶת.] אשוב לענין הספר. יתכן שיאמר מי שירצה שהם בשני בנינים, כמו שמצאנו כָּל פֶּֽטֶר שֶׁגֶר בְּהֵמָה (שמות יג יב) וּשְׁגַר אֲלָפֶיךָ (דברים ז יג). ודע כי חֶֽרֶף עֹשֶׁהוּ (משלי יד לא), מֵאֵן בְּלֹעֶם (במדבר כב יד), בֵּאֵר אֶת הַתּוֹרָה (דברים א ה), וְשֶׁבֶר אֶת אֶחָיו (במדבר ח כו), אינם כמו אֶֽרֶץ וחביריו, בעבור היותם פעלים עוברים, והם קמצים הפ"א והעי"ן לענין הפתרון. ודע כי מֵכִין תֵּבֵל בְּחָכְמָתוֹ (ירמיהו י יב) הת"ו והבי"ת קמוצים להפריש בינו ובין תֵּבֵל עָשׂוּ (ויקרא כ יב). וכמו וּבְצַע בֵּרֵךְ (תהלים י ג) להפריש בינו ובין כִּי לִי תִּכְרַע כָּל בֶּֽרֶךְ (ישעיהו מה כג), וכמוהו לֹא תְקַלֵּל חֵֽרֵשׁ (ויקרא יט יד) להפריש בינו ובין חֶֽרֶשׁ לֵאמֹר (יהושע ב א). ולא יחשוב חושב כי יֶֽרֶךְ וכָתֵף וגָזֵל ועָדֵר על משקל אֶֽרֶץ וחבריו בעבור היותם מלעיל, כי לא בא האחד מאלה הארבעה שמות בפתח קטן כי אם נסמכו, כמו יֶֽרֶךְ הַמִּזְבֵּחַ (ויקרא א יא), יֶֽרֶךְ יַעֲקֹב (בראשית לב כו), כֶּֽתֶף הַבַּיִת (מ"א ו ח), וְעֶֽדֶר אֲבָנָיו (משלי כד לא), גֶּֽזֶל מִשְׁפָּט (קהלת ה ז), גָּזַל גֶּֽזֶל אָח (יחזקאל יח יח). ואם לא יסמכו יהיו יָֽרֶךְ וְכָתֵף (יחזקאל כד ד), וְעָדֵר מִזֶּה (במדבר כב כד), אוֹ בְגָזֵל (ויקרא ה כא), מקום הפ"א קמוץ גדול ומקום העי"ן פתח ([צ"ל: קמץ]) קטן בעבור היותם מלרע. ודע כי אָוֶן ותָוֶךְ ועָוֶל שהם מלעיל והאל"ף

והתי"ו והעי"ן קמוצים והו"ין פתוחין פתח קטן, ישתנה בנינם בסמיכה, תאמר מן עָוֶל – בְּעָוֶל רְכָלָתְךְ (יחזקאל כח יח), והנה הוא בסמיכתם דומה למלת יֶרֶךְ וחביריו. ואם נסמך אָוֶן ותָוֶךְ, יאמר אוֹנֶךְ (ירמיהו ד יד) ותוֹךְ הַיָם (שמות יד טז). ושמור אלה השלשה ואין להם רביעי.

שער אחר

אם בא על משקל אֶרֶץ שם או שם הפועל, ויהיה השלישי מאותיותיו עי"ן או ה"א או חי"ת, ישוב מקום העי"ן שיהיה בפתח קטן אל פתח גדול, ולא יסור מהיותו מלעיל, והוא על משקל אֶרֶץ חוץ מפתיחת עי"נו בפתח גדול. וראש השם פתוח בפתח קטן כמו שהיה. כמו זֶרַע, הזי"ן פתח קטן והרי"ש פתח גדול והוא מלעיל, וכמוהו נָגַע, נָטַע, רֶגַע, בֶּקַע, רֶשַׁע, בְּצַע, שָׁבַע, פְּתַע, שִׁמַע, צָמַח, קֶמַח, רֶקַח, פָּרַח, רָוַח, רָצַח, קָרַח. ואם ישובו הראשונים מאלה השמות קמוצים בקמץ גדול, לא יהיה כי אם באתנח וסוף פסוק, כמו זֹרַע זָרַע (בראשית א כט), בְּצִלְצְלֵי שָׁמַע (תהלים קנ ה), מְקוֹם הַצָּדֶק שָׁמָּה הָרְשַׁע (קהלת ג טז), וכמוהו וְעָשָׂה קָצִיר כְּמוֹ נָטַע (איוב יד ט), כלם מלעיל. כי אלו לא היה באתנח וסוף פסוק היו רֶשַׁע ונָטַע וזֶרַע ושֶׁמַע. ואם היו האותיות הראשונים קמוצים בלא אתנח וסוף פסוק, דע שהם פעלים עוברים, כמו וְהָיָה אִם זָרַע יִשְׂרָאֵל (שופטים ו ג), וְיַעֲקֹב שָׁמַע (בראשית לד ה), נָטַע כֶּרֶם (דברים כ ו). אלה פעלים עוברים והם כלם מלרע.

וזה שער השם שהוא מלעיל על משקל פֹּעל

כל שם או שם פועל משלשה אותיות על משקל פֹּעל שיפול השוכן השני ויעמוד הראשון, הוא מלעיל, ומקום העי"ן לעולם מאותו השם או שם הפועל פתח קטן. וכן ראוי להיות, כי אין בין העי"ן והלמ"ד שוכן נח נעלם. כמו חֹדֶשׁ, הדלי"ת פתח קטן בעבור נפלו על שוכן איננו נח נעלם, והוא השי"ן. ואולם השוכן הנח הנעלם הראשון הוא עומד שהוא בין החי"ת והדל"ת והוא הו"ו, ופעמים לא ימצא כתוב והוא יקרא מלעיל. וכמוהו קֹדֶשׁ, שֹׁרֶשׁ, אֹמֶר, עֹרֶף, תֹּקֶף, חֹמֶר, כֹּפֶר, בֹּקֶר, חֹשֶׁךְ, אֹזֶן, גֹּרֶן אֹכֶל, עֹשֶׁר. מקום העי"ן באלה השמות בפתח קטן וכמוהם רבים. ואם בא על זה המשקל שם או שם הפועל, השני מאותיותיו או השלישי עי"ן ([או ה"א]) או חי"ת או אל"ף, יהיה מקום העי"ן פתח גדול ויעמוד מלעיל כמו שהיה, כמו תֹּאַר, מֹעַל, מֹהַר, טֹהַר, צֹהַר, זֹהַר, בֹּהַק, שֹׁהַם, נֹעַם, בֹּעַז, גֹּאַל ([נ"א: גֹּעַל]), צוּעל ([צ"ל: צֹעַן]), שֹׁחַד, רֹחַב, טֹפַח, נֹחַם. ואלה השמות כלם מלעיל ומקום העי"ן בפתח גדול בעבור נפלו על שוכן איננו נעלם. ולא נמצא שם על זה המשקל

שיהיה האות השני או האות השלישי אחד מאח[ה]"ע ומקום העי"ן בפתח קטן, חוץ מן שנים ואין להם שלישי, והם בֹּהֶן, אֹהֶל. ואולם השמות ושמות הפעלים שהוא השלישי מאותיותיו אחד מן אחה"ע כמו אַרַח ונוגע ([צ"ל: ונֹגַהּ]) וחביריו כלם על ([מנהג, לא נמצא על]) משקלם שהוא בפתח קטן, וזה ברור.

שער אחר ממנו

דע כי תֹּאַר וחביריו מלעיל במו חֹדֶשׁ וחביריו. ואם יבוא על משקל פּוֹעֲל שם שלא יהיה השני מאותיותיו או השלישי אחד מאח[ה]"ע אכן יהיה משאר האותיות לא יהיה על משקל אחר, ויהיה מין אחר בעבור היותו מלרע ומקום עי"ן השם קמץ גדול וחיבורו וסמיכתו אינם על מנהג המשקל הראשון, כמו אוֹצָר, חוֹתָם, שׁוֹפָר, גּוֹזָל, עוֹלָם, מוֹרָג, גּוֹרָל, דּוֹתָן. מקום העי"ן באלה השמות בקמץ גדול, ובין העי"ן והלמ"ד שוכן נח נעלם מהמכתב. ולא נמצא אחד מהם מלעיל. וכן נמצאו שלשה על משקל אוֹצָר, והאות השלישי מאותיות הגרון, ולא בא על משקל אַרַח וחבריו והם קמוצים, והם תּוֹתָח, קוֹבָע ושופר, ואין להם רביעי.

שער אחר ממנו

אם יסמוך חֹדֶשׁ וחביריו גם אַרַח וחביריו אל שם נראה, ישארו על מתכונתם ולא ישתנה בנינם, כמו חֹדֶשׁ יָמִים (בראשית כט יד), שֹׂרֶשׂ יִשַׁי (ישעיהו יא י), קֹדֶשׁ ליי ([צ"ל: יְיָ]) (ויקרא יט ח), רֹבַע הַקֶּב (מ"ב ו כה), נֹכַח פְּנֵי אֹהֶל מוֹעֵד (במדבר יט ד) וכמוהם רבים. ואם יסמך אל שם מכונה יסור השוכן הנעלם אשר בשבילו נקרא מלעיל והוא הו"ו, ונשאר קיבוצו על ראשו, כדי שיהיה הקיבוץ מורה על הו"ו הנופל, וזה בלשוננו קמץ חטף. ומנהגו שלא יפול על שוכן נעלם לעולם, ואשר מנהגו שיפול על שוכן נעלם הוא הקמץ הקטן והגדול. וזה שאמרתי יתברר בחֹדֶשׁ ואַרַח והדומה להם, כמו חָדְשׁוֹ, שנפל השוכן הנעלם שיהיה במלת [חֹדֶשׁ] והוא הו"ו, וקובץ עתה החי"ת ושוכן ונח הדלי"ת. וכמוהו אָמְרִי, אָמְרוֹ, גָּרְנִי, גָּרְנוֹ, חָשְׁכִי, תָּקְעוֹ, אָזְנִי, שָׂרְשׁוֹ, אָרְחִי, טָרְחִי, טָרְחָם, קָדְשָׁם, חָרְשָׁם, טָרְחֲכֶם, קָדְשְׁכֶם, חָדְשְׁכֶם, אָזְנֵיכֶם, גָּרְנְךָ, קָדְשְׁךָ, רָחְבוֹ, אָרְכוֹ, גָּבְהָם. נפל מאלו כלם והשוכן ([צ"ל: השוכן]) הנעלם שהוא הו"ו הקובץ ([צ"ל וקובץ]) פ"א השם ונח העי"ן.

שער אחר ממנו

דע כי סמיכות תֹּאַר וחביריו ([אל שם]) נראה לא תשנה בנינם. ואם יסמך אל שם מכונה יהיה הראשון קמוץ גדול ויפול הו"ו ויהיה הקבוץ על השני שהוא עי"ן השם, לא ינוח כמנהג חֹדֶשׁ ואֹרַח וחבריו. כמו תָּאֳרוֹ, נפל הו"ו שהיה בין התי"ו והאל"ף במלה תֹּאַר קודם שיסמך, וקובץ השני והוא האל"ף כדי שיורה הקבוץ על הו"ו, ולא נח השני כמנהג חֹדֶשׁ ואֹרַח וחביריהם. והראשון יהיה בקמץ גדול. וכמוהו זָהֳרוֹ, פָּעֳלוֹ, טָהֳרוֹ, טָהֳרָם, אָהֳלוֹ, כי אֹהֶל כמו תֹּאַר ולא נשתנה ממנו כי אם בין פתח גדול וקטן והמה קרובים. ותואר ([נ"א: ותאמר]) תְּאָרִים, תָּאֳרוֹ, פָּעֳלְךָ, אָהֳלִי, אָהֳלְךָ, וכל הנגזר כמוהם הם. ולא יתכן לאמור פָּעָלוֹ, אָהָלוֹ, בנוח העי"ן והה"א, כי אלה אותיות אחה"ע לעולם יתנועעו במקום שהיה ראוי לנוח. חוץ אם בא אחריו אות דגוש מן בג"ד כפ"ת, אז לא יפול הו"ו שהוא השוכן הנעלם, כי אם הפלתו לא תוכל להניע אחד מאחה"ע, כי אם תשים קיבוץ על האחד כדי שלא יראה שם הפועל כפועל הסמוך. ואם יטעון טוען ויאמר והנה רָחְבּוֹ ממשקל תֹּאַר? התשובה שיכולנו להניח החי"ת עם דגשות קמץ גדול ([נ"א: עם דגשות הבי"ת]).

שער שמות הנקוד לענינם

הראשון קמץ גדול, קמץ קטן, פתח גדול, פתח קטן, שוא, דגוש, רפא, טרחא, אזלא, אתנחתא, שופר קטן, שופר קלקל, מקף, פשט, זקף קטן, זקף גדול, זרקא, שרי, דרגא, תביר, שלשלת, רחיי ([נ"א: דחי]), תרסא, תלישא, קדמא, אזלא, גרש [אולי צ"ל: אזלא־גרש], שני גרשין, פזר קטן, פזר גדול, ירח בן יומו, לגרמין (בלי סימן בכ"י), פסקן, סגול, סמוך־במאריך (בלי סימן בכ"י), ([יתיב, רביע]). אלה הם שמותם, ואלה סימנם: אוי"ה, בג"ד כפ"ת, סימן, כמ"ך במ"ף סימן, אהח"ע, אָא אֵי אִי אוֹ אי היעטי"ם נח"ץ חז"ם. ועתה אחל לבאר ענינם ואומר מה ענין פשט ומאריך ומקיף. כמו וַיִּקְרָא אֱלֹהִים| לָאוֹר יוֹם (בראשית א ה), וכמוהו וְהָאָרֶץ הָיְתָה תֹהוּ (בראשית א ב). ולמה היה במלת הָיְתָה מאריך ולא היה מקיף, ולמה במלת אֱלֹהִים מקף ולא מאריך. ואומר כי היה במלת הָיְתָה מאריך בעבור היות הפשט בתחלת אותיות תֹהוּ. על כן היה תחת הָיְתָה מאריך. והיה במלת אֱלֹהִים מקף בעבור היות הטעם באות השני והוא לאור. וכן אם היה הטעם באות השלישי או הרביעי או החמישי יהיה לעולם מקף תחת המלה שהיה בתחלה [ר"ל לפני הפשט]. ועתה אבאר ענין דרגא ומאריך. ואומר אם היה תביר באות השלישי או הרביעי או החמישי יהיה באלה ([צ"ל: במלה]) הראשנה דרגא, ואם היה

התביר באות הראשון או השני תהיה המלה במאריך, כמו וַיִּתֵּן אֹתָם (בראשית א יז) והראשון כמו וַיִּקְרָא הָאָדָם (בראשית ג כ). ועתה אבאר ענין השופר מלמעלה ומלמטה, ואומר לאיזה ענין חזר הטעם מלמטה במלת אֱלֶה תוֹלְדוֹת הַשָּׁמַיִם (בראשית ב ד) ולמה לא היה למעלה, בעבור היות הטעם בתחלת המלה באות הראשון. ואם היה בשני או בשלישי או ברביעי לעולם יהיה מלמעלה, כמו וַיִּבְרָא אֱלֹהִים| אֶת־הָאָדָם׀ (בראשית א כז) וכמו וַיָּבֹאוּ שְׁנֵי הַמַּלְאָכִים סְדֹמָה׀ (בראשית יט א).

ואחל לבאר ענין סמוך במאריך ושופר, כמו כְּי־אִם־כֹּה תַעֲשׂוּ לָהֶם (דברים ז ה) וכמו כי אין לי (?) ([צ"ל: כִּי אֵין לוֹ (דברים יב יב)]), למה בכי הראשון מאריך ובשני שופר. ואומר כי הטעמים עומדים על מתכונתם, ואם אחריו יהיה הטעם באות הראשון יהיה שופר, ואם בשני או בשלישי יהיה סמיך מאריך. ואומר ענין שופר מלמטה ושופר מלמעלה במלה אחת, כמו וְהָאָדָם (בראשית ד א) וכמו עַל־שַׁנְאֵינוּ (שמות א י). ולמה היה במלת וְהָאָדָם שופר מלמטה ובשונאינו פשט. אם היה הטעם באות השני או השלישי יהיה שופר מלמטה, ואם היה באות הראשון יהיה מלמעלה. (?)

ועתה אחל לענין במ"ף כמו וּבְחֹרֵב הִקְצַפְתֶּם (דברים ט ח), וּמִשְׁנֶה כֶּסֶף (בראשית מג טו), וּפֶתַח אֹהֶל מוֹעֵד (ויקרא ח לה). ואומר אם היה קודם אחד מן במ"ף ו"ו תהיה נקודה בתוך הו"ו, ועם שאר האותיות יהיה תחת הו"ו שוא כמו וְגָר זְאֵב (ישעיהו יא ו). וחוץ אם היה אחר הו"ו שוא ואעפ"י שיהיה האות אינו מן במ"ף יהיה בו"ו שורק והיא הנקודה, כמו וּנְתַתִּיו לַיְיָ (ש"א א יא), בעבור היות הנו"ן בשוא.

ואחל לענין אוי"ה בג"ד כפ"ת ואומר שאם יבא אחד מן אוי"ה ואחריו אחד מן כפ"ת לעולם יהיה רפים חוץ מאלה הנזכרים עד יבא ויורה צדק. והם אֲדַרְנְּזַרְיָא... דְּתַבְרַיָּא תִּפְתֶּיא (דניאל ג ב), וְשַׁמְתִּי כַּדְכֹּד (ישעיהו נד יב), וְנִלְאֵיתִי כַּלְכֵּל (ירמיהו כ ט), יִדְמוּ כָּאֶבֶן (שמות טו טז), מִי כָמֹכָה נֶאְדָּר בַּקֹּדֶשׁ (שמות טו יא), עַם זוּ גָּאָלְתָּ (שמות טו יג), (די חכמת) [וְחָכְמָה] כְּחָכְמַת אֱלָהִין (דניאל ה יא). ודייתי מרחוק: גָּאַלְתָּ בִּזְרוֹעַ עַמֶּךָ (תהלים עז טז), וּמִשְׁנֶה כֶּסֶף (בראשית מג טו). וענין מרחוק, היות הטעם באות הראשון או השני חוץ מאחד שהוא דגוש והוא וַעֲבָדֶיךָ בָּאוּ (בראשית מב י). וכל מפיק דגוש, כמו בְּצִדְּהּ תָּשִׂים (בראשית ו טז), חוץ מאחד: אֲדֹנָי בָּם סִינַי בַּקֹּדֶשׁ (תהלים סח יח). ועוד אם יתחברו שני אותיות דומות בשוא, הראשון [בדגש], כמו וַתִּתְפַּשֵּׁהוּ בְּבִגְדוֹ (בראשית לט יב), וַיְהִי בְּבוֹאָם (ש"א טז ו). ואם התחברו בקימוץ [במלך] יהיה רפא, כמו וְהוּא אִשָּׁה בְּבְתוּלֶיהָ יִקָּח (ויקרא כא יג).

ועתה אחל לבאר עניני הגעיא, והוא על חמשה דרכים: אה אֵי אִי אוֹ אוּ. כמו שְׁלֵמִים הֵם אִתָּנוּ (בראשית לד כא) זה אֵי; מֵאִתְּךָ תְּהִלָּתִי (תהלים כב כו) זה אִי; שְׂאוּ נֵס (ישעיהו יג ב) זה אוּ; יִרְאַת יְיָ טָהוֹרָה (תהלים יט, י עי"ש) זה אוֹ; בְּהֵיכַל קָדְשׁוֹ (תהלים יא ד) זה אֵי. ואומר כי הגעיא לא ישתנה ענינו כי אם בארבע אותיות, והם אחה"ע. אם היה האות שיש בו הגעיא אחריו אל"ף תקרא הגעיה כאשר תחת האלף, אם היה אִי תהיה קריאת הגעיא אִי, ואם היה אַה תהיה קריאתה אַה. ועוד אם היה הגעיא באות והאות שאחריו חי"ת או ה"א או עי"ן, יהיה דרך קריאת הגעיא בדרך הנקוד שיש תחת הה"א או תחת העי"ן, כמו יְהִי שְׁמוֹ לְעוֹלָם (תהלים עב יז), בעבור אוֹ שלעוֹלָם היה קריאת הגעיא אוֹ. ועל זה המנהג הם כלם.

ועתה אחל לענין שופר נשאוי ושופר קלקל. ואומר אם היה השופר באות הראשון מהמלה יהיה קלקל, כמו חֲרֵשׁ לֵאמֹר (יהושע ב א), וכן תַּחַת שֶׁלְחָנִי (שופטים א ז), עֶבֶד יְיָ (יהושע א טו), ולא יהיה לעולם אחריו כי אם זקף, ויהיה קלקל. ואולם אם היה אתנח יהיה שופר נשאוי, כמו וַיָּמָת יְהוֹשֻׁעַ בִּן נוּן עֶבֶד יְיָ (יהושע כד כט). וכן אם היה השופר באות השני או השלישי או הרביעי והוא זקף או אתנח יהיה נשואי, כמו בְּמֵאָה קְשִׂיטָה (יהושע כד לב). וכן אָמַר יְיָ (שמות יא ד). ואומר מה ענין פזר גדול ופזר קטן, ואומר כל מה שהוא סמוך לירח בן יומו יקרא פזר גדול, כמו אַלְפֵּים בְּאַמָּה (במדבר לה ה), וכמו יְנַעֲרָ הָאֱלֹהִים (נחמיה ה יג) והדומה להם. ומה שיהיה קודם ממנו שופר מיושב יהיה פזר קטן, כמו אֱלָה הַנְּחָלֹת (יהושע יט נא), וְשֹׁטְרִים (ושופטים) [וְשֹׁפְטָיו] (יהושע ח לג).

שער טעמי המקרא ומשרתיהם

[הטעמים יתחלקו] למיניהם על שני חלקים. האחד טעמי כ"א ספרים, והשני טעמי שלשה ספרים, והם תהלים ואיוב ומשלי. ועתה אחל לבאר טעם כ"א ספרים ומשרתיהם, ואומר כי יתחלק לשלשה חלקים: ידיעה והעמדה ועלוי. וחלקי הידיעה שלשה, והם פזר ותלישא וטרסא. ומיני ההעמדה שלשה, והם יתיב וזקף ואתנח. ומיני העלוי ששה, והם זרקא ולגרמיה ורביעי ותביר וטפחא וסליק שהוא סוף פסוק. והנה י"ב טעמים לכ"א ספרים. ולאלה הי"ב טעמים שמונה משרתים, ואלה שמותם בלשון אנשי טבריא. שופר ותלישא זעירא ותלישא רבא ושופר הפוך ואזלא ומארכא ושלשלת ודחויה. ובאור טעמי השלשה הספרים הנשארים, שגם הם יתחלקו לשלשה חלקים, ומספרם שמונה טעמים ולהם שמונה משרתים. ומיני הידיעה פזר וזרקא. ומן העלוי אחד והוא הרביעי. ומיני

ההעמדה חמשה: לגרמי ויתיב ואתנח וטפחא וסליק שהוא סוף פסוק. ואלה הם שמונה טעמים, ואלה משרתיהם: שופר ותלישא רבא ותלישא זעירא ושופר הפוך ושופר נחת ודחויה ומארכא ושלשלת וצנור. והם עשרה משרתים לשמונה טעמים, וכלם שמונה עשר. והפזר יהיה במקרא שנים זה אחר זה, כמו וְיָמַהֲרוּ וַיַּשְׁכִּימוּ (יהושע ח יד); ושלשה כמו בְּנֵי הֵימָן בֶּקְיָהוּ מַתַּנְיָהוּ (דה"א כה ד); ויהיה ארבעה, כמו וּשְׁבַנְיָהוּ וְיוֹשָׁפָט וּנְתַנְאֵל וַעֲמָשַׂי (דה"א טו כד); ויהיה חמשה, כמו וְאֶחָיו שְׁמַעְיָה וַעֲזַרְאֵל מִלַּלַי גִּלַּלַי (נחמיה יב לו); ושׁשה או ז׳ לא ימצאו, אכן ימצאו שמנה, כמו וְעִמָּהֶם אֲחֵיהֶם הַמַּשְׂנִים זְכַרְיָהוּ בֶּן וְיָעֲזִיאֵל וּשְׁמִירָמוֹת וִיחִיאֵל וְעַנִּי אֱלִיאָב וּבְנָיָהוּ וּמַעֲשֵׂיָהוּ (דה"א טו יח). ואשר יהיה שלשה זה אחר זה לא יותר הוא הזקף והזרקא והזקף גדול, כמו עֶרֶב וְיַדַּעְתֶּם (שמות טז ו), אלה שנים וכמוהם רבים. והשלשה זה אחר זה זקף קטון כמו כְּבֹאֲךָ בָבֶל וְרָאִיתָ וְקָרָאתָ (ירמיהו נא סא) והדומה לו, ולא ימצא יותר על שלשה. והזרקא ימצא שנים זה אחר זה, כמו כֹּה־אָמַר יְיָ לְמָשִׁיחוֹ לְכוֹרֶשׁ (ישעיהו מה א) והדומה לו. ויהיה שלשה והוא אחד בכל המקרא: לַעַן אֲשֶׁר־שָׂלַחְתָּ מַלְאָכִים לִדְרֹשׁ בְּבַעַל זְבוּב (מ"ב א טז). ואשר לא יהיה כי אם שנים זה אחר זה הם ארבעה, והם יתיב ולגרמי ותביר ותלשא. ויתיב כמו מְפָנַי תְּנוּפַת (ישעיהו יט טז), וְאַתָּה לֹא־בָאתָ (ש"א יג יא) והדומה להם. והתביר כמו בְּעֶת תֵּת (ש"א יח יט), זֶה הֶבֶל (קהלת ד ח עי"ש), לְהֻגֵּד אֶל־כֶּרֶם (מ"א כא טז) והדומה להם. והתלשא הוא אחד בכל המקרא, כמו בֹּא הֻנֵּה וְאֶשְׁלְחָהּ אוֹתְךָ אֶל־הַמֶּלֶךְ (ש"ב יד לב). והמסמנין שמו הפרש בצורות, שכל מה שהוא טעם שמוהו לשמאל הספר ולימין הקורא, ואם הוא משרת שמוהו על ימין הספר ולשמאל הקורא. המשרת כמו וַיֹּאמֶר אֶלְיָקִים בֶּן־חִלְקִיָּהוּ וְשֶׁבְנָה וְיוֹאָח אֶל רַבְשָׁקֵה דַּבֶּר נָא אֶל עֲבָדֶיךָ אֲרָמִית כִּי שֹׁמְעִים אֲנָחְנוּ (מ"ב יח כו). והטעם הוא כמו וְאֵיךְ תָּשִׁיב אֵת פְּנֵי פַּחַת אַחַד עַבְדֵי אֲדֹנִי הַקְּטַנִּים (שם פסוק כד). ולגרמי כמו וַיִּמַח אֶת־כָּל־הַיְקוּם| אֲשֶׁרֶ| עַל־פְּנֵי (בראשית ז כג), מַדּוּעַ| עָבַרְתָּ| לְהִלָּחֶם (שופטים יב א), תֵּבוֹאֶ| אֶל־אֶרֶץ| מְשׁוֹבֶבֶת (יחזקאל לח ח) והדומה להם. והשופר ההפוך אשר הוא מוכרת אין לו מספר עם הטעמים. ואולם הגעיא איננו מן הטעמים ולא מן המשרתים, ואולם הוא הפך המקף, כי המקף יחבר המלה והגעיא תופיש ([נ"א: פורש]) המלות, כמו אֶת־דְּרָכַי עַמִּי (ירמיהו יב טז), הָנְחַת יְיָ (יואל ד יא), הָשְׁחִית הַכֹּל (ישעיהו סה ח) והדומה להם. ובי׳ פסוקים במקרא מהם י"א טעמים, האחד יחסר ממנו פזר והשני יחסר ממנו הזרקא, ואלה הם: וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו אִישׁ| עָלָה לִקְרָאתֵנוּ וַיֹּאמֶר אֵלֵינוּ לְכוּ שׁוּבוּ אֶל־הַמֶּלֶךְ אֲשֶׁר־שָׁלַח אֶתְכֶם וְדַבַּרְתֶּם אֵלָיו כֹּה אָמַר יְיָ הֲמִבְּלִי אֵין־אֱלֹהִים בְּיִשְׂרָאֵל אַתָּה שֹׁלֵחַ לִדְרֹשׁ בְּבַעַל זְבוּב אֱלֹהֵי עֶקְרוֹן לָכֵן הַמִּטָּה אֲשֶׁר־עָלִיתָ שָּׁם

לְׂא־תֵרֵד מִמֶּנָּה כִּי־מוֹת תָּמוּת: (מ"ב א ו) וזה חסר פזר. וחסר הזרקא הוא וְיָצְאוּ יֹשְׁבֵי עָרֵי יִשְׂרָאֵל וּבִעֲרוּ וְהִשִּׂיקוּ בְּנָשֶׁק וּמָגֵן וְצִנָּה בְּקֶשֶׁת וּבְחִצֵּים וּבְמַקֵּל יָד וּבְרֹמַח וּבִעֲרוּ בָהֶם אֵשׁ שֶׁבַע שָׁנִים: (יחזקאל לט ט). עד הנה הגיענו לבאר טעמי המקרא.

שער השוא הנע והנח

עתה אחל לבאר דרכי השוא, כי הם נעלמים מדעת בני אדם. דע כי השוא על שני דרכים: נח ונע. דע כי כל שוא שהוא באחרית המלה לעולם הוא נח, כמו בְּרֵאשִׁית בָּרָא אֱלֹהִים אֵת הַשָּׁמַיִם וְאֵת הָאָרֶץ (בראשית א א), כי ת"ו בְּרֵאשִׁית ומ"ם וצד"י נחים. ולא הוצרכו המנקדים לשום שוא תחתיהן, כי לא יעלה במחשבת איש שיתנועעו. הלא תראה כי אֲלֵיךְ וְעָלַיִךְ, ישימו תחת הכ"ף, בעבור שלא יתדמו למלת הזכרים. וכן תחת אָמַרְתָּ וּשְׂמַעְתָּ שהם לשון נקיבה, שלא יתדמו למלת אָמַרְתָּ וּשְׂמַעְתָּ הזכרים. ודע כי כל שוא כי יהיה זה אחר זה באמצע המלה, הראשון יהיה נוח והשני נע, כמו וַיִּשְׁמְרוּ (תהלים נט א), וַיִּשְׁמְעוּ (בראשית ג ח), וַיִּשְׁבְּתוּ (שמות טז ל), מַרְכְּבוֹת (שמות טו ד), מִשְׁבְּצוֹת (שמות כח יא) והדומה להם. ואלה והדומים להם זכרנו אותם. ועתה אחל לבאר כי המקומות שיתנועע השוא בנוע אחד משבעה מלכים הם חמשה, והמקומות שיתנועע בהם בפתח שבעה, יהיה כללם שנים עשר. ועתה אחל לבאר המקום הראשון. אם היה שוא באות הראשון מהמלה יתנועע בפתח, כמו בְּרֵאשִׁית, גְּדוֹלִים, קְדוֹשִׁים והדומה להם. והמקום השני, אם היה באמצע המלה ולפניו שוא אחר, יתנועע השני בפתח, כמו וַיִּקְרְבוּ (בראשית מז כט), וַיִּשְׁמְרוּ (תהלים נט א), תִּתְקְפֵהוּ (איוב יד כ), יָשְׁבְּקְשָׁה (דה"א כה ד), דַּרְכְּמֹנִים (נחמיה ז סט). והשלישי, אם האות שהוא בשוא יהיה דגוש יפתח, כמו יִתְיַצְּבוּ (תהלים ב ב), יִתְהַלְּכוּ (ש"א ב ל), הִתְקַדְּשׁוּ (במדבר יא יח), הָמְמַלְּטִים (ש"ב יט ו), הַמְדַבְּרִים (שמות ו כז) והדומה להם. והרביעי, אם היו שני אותיות נחברים יפתח השוא, כמו וַיִּתְגֹּדְדוּ (מ"א יח כח), וַיְעַלְּלֵהוּ (שופטים כ מה), וְיִהְיוּ נִדְּדִים (הושע ט יז), דָּלְלוּ וְחָרְבוּ (ישעיהו יט ו), וַיִּתְרֹצְצוּ (בראשית כה כב) והדומה להם. ואם היה שבור לא יתנועע כן, כמו כי רִנְּנַת רְשָׁעִים (איוב כ ה), וְשָׁדְדוּ אֶת בְּנֵי קֶדֶם (ירמיהו מט כח). והחמישי, שיהיה השוא בין הטעם ומשרתו, כמו נָס וְנִמְלָטָה (ירמיהו מח יט), אֲמָרוֹת יְיָ (תהלים יב ז) והדומה להם. והששי, אם יהיה האות שהוא אחרי השוא דגוש עליו טעם יפתח השוא, כמו אָלָכָה־לִּי (ירמיהו ה ה), נֵלֵכָה לָנוּ (ש"א כו יא), נִיְרַשָּׁה לָנוּ (תהלים פג יג). ובשביל זה יהיה הזי"ן לְשֵׁיזְבוּתָנָא (דניאל ג יז) פתוח כי הוא מזה השער, וּדִי יְשֵׁיזְבִנְכוֹן (דניאל ג טו) לא יפתח כי אינו מזה השער. והשביעי, אם יהיה

האות השוא מ"ם, ושאחריו דגוש עליו טעם, כמו הָמְשַׁלָּחַ מַעְיָנִים (תהלים קד י), הָמְכַסֶּה שָׁמַיִם (תהלים קמז ח). ואם סר הטעם מן האות השני לאשר אחריו לא יפתח, כמו וְהֵם הַלְוּיִם הָמְעַשְּׁרִים (נחמיה י לח), הָמְהַלְכִים תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ (קהלת ד טו). הלא תראה כי הָמְבַשֵּׂר (ש"א ד יז) יפתח וְהָמְבַשְּׂרוֹת (תהלים סח יב) לא יפתח. ומה שיצא מאלה השבעה הנזכרים לא יפתח, כמו שָׁמַעְתִּי, תֵּלְכוּ ודומיהם, חוץ ממעטים: בְּשִׁקֻּתוֹת הַמַּיִם (בראשית ל לח), תְּקֻפַּת לַהֲזָדָה (דניאל ה כ). וכל בָּרֻכוּ עליו טעם, חוץ מן בָּרְכוּ־נָא (ליי) [אֶת יְיָ] (דה"א כט כ). ועניין הטעם שיגיע השוא לא בפתח לבדו, כי אם באחד משבעה מלכים; שאם היה אחר השוא אחד מאותיות אחה"ע והשוא נע, יתנועע בצורת האות לעולם: נְחֹשֶׁת, קְהָת, בְּעַב הֶעָנָן (שמות יט ט), בְּעַד הַחַלּוֹן (בראשית כו ח), לְעֶבֶד נִמְכַּר יוֹסֵף (תהלים קה יז), בְּחֶרֶב עָלֶיהָ מְסָבִיב (יחזקאל כח כג), בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן (בראשית נ י), כְּחֵיל תְּמוּרָתוֹ (איוב כ יח), שְׁאִי סָבִיב (ישעיהו מט יח), אַךְ לֹא בְעִי (איוב ל כד), וְרָאוּ בַגּוֹיִם (חבקוק א ה), שְׁאוּ נֵס (ישעיהו יג ב). ידמה בשוא לנוע האות באזני השומעים. וכן בְּהִנּוֹת יְדֵיהֶם (שופטים א ז), וְאִם רַע בְּעֵינֵיכֶם (יהושע כד טו), כִּי רְחוֹקָה הִיא מִצִּידוֹן (שופטים יח כח) וכמוהם רבים. וכאשר אמרתי על עניני השוא ההוא בראשית המלה, אומר על תנועתה בשאר המקומות, שאם היה בשוא לפניו, כמו וַיִּשְׁמְעוּ (בראשית ג ח), וַיִּצְבְּאוּ (במדבר לא ז), אל ([צ"ל: אז]) יתנועע והאות דגוש, כמו תְּדַכְּאוּ עַמִּי (ישעיהו ג טו), וְיִשַּׁלְּחוּ אֶת רִבְקָה (בראשית כד נט), מִתְנַבְּאִים בַּמַּחֲנֶה (במדבר יא כז). ואלה יתנועעו בנוע ז' מלכים. ואולם שתי סבות אחרות (אינם) מהפכות אותו לפתח לעולם: האחד שני אותיות זה אחר זה, אם היה אחד אחה"ע יפתח השוא, כמו תַּחְתָּו שָׁחֲחוּ (איוב ט יג), וְשֵׁם אֲחוֹתָם (דה"א ד ג), יְמָחֲאוּ כָף (ישעיהו נה יב) והדומה להם. והאחד שיהיה השוא עם אות מ"ם דגוש, אז לא יהיה כנוע הפתח, כמו הַמְהַלֵּךְ (תהלים קד ג). וזהו כמו שורש כי אין תולדתו (כי אם) פתח. ואחר שהשלמתי לבאר צורת השוא אשלם ענין קריאת השוא. דע כי כל שוא שיהיה אחריו יו"ד והוא נע, לעולם יתנועע כמו חירק, ואיננו חושש מה שיש אחריו אחד מהשבעה מלכים. ועתה אבאר מן החלם שהוא כמו בְּיוֹם הַקְרִיבוֹ אֶת זִבְחוֹ (ויקרא ז טז), ומן קמץ: בְּיָד חֲזָקָה (שמות ג יט), ומן הפתח: וַיַּעַשׂ הַבָּא אֵלָיו כְּרִצּוֹנוֹ (דניאל יא טז), ומן הסגול כמו לְיֶשֶׁבְאָב (דה"א כד יג), ומן הצרי: בְּיֵין חֶלְבּוֹן (יחזקאל כז יח), ומן החרק: וְיִשְׂרָאֵל אָהַב אֶת יוֹסֵף (בראשית לז ג), ומן השורק כמו וְיוּכַל בֶּן שֶׁלֶמְיָהוּ (ירמיהו לח א). והשוא בכל אלה יתנועע כמו החיריק, שהוא התולדות היו"ד בעבור היו"ד שאחריו.

תוספות מספר אחר שער הנע והנח

(הערת וויקיעורך: קטע זה זהה בתוכנו לקטע הפותח את ספר אותיות הנוח (במהדורתנו: מאמר א שער א) ושונה ממנו בסגנון. כפי הנראה זהו תרגום שלישי לקטע הנ"ל (מלבד תרגומי רמב"ג וראב"ע))

האות הנע – שיתנועע באחד מז' מלכים, והם אלה אָא ושמו קמץ, אַא שמו פתח, אֶי שמו סגול, אֵי שמו צרי, אִי חריק, אוֹ שמו חולם, אוּ שמו שורק, והשוכן מה שלא יהיה נקוד באחד מן ז' מלכים. ודע כי העבריים לא יתחילו בשוכן נח ולא יעמדו על נע, ולא ימצאו שוכן או שוכנים מתחברים כי אם אחרי תנועה. כי כל שוא שיהיה בראש המלה או השם הוא נע, ותנועתו על פנים רבים. יש מה שהוא נע בנוע האות שאחריו אם היה אחד מאותיות אהח"ע, שאם היה בפתח יקרא השוא ([כמו פתח]), כמו יְאַבֵּד הוֹן (משלי כט ג), כי קריאת היו"ד בפתח בעבור היות האל"ף שאחריו בפתח. ואם בשורק יקראו גם כן, כמו קְחוּ מוּסָרִי (משלי ח י); ואם בשבר גם הוא נשבר – קְחִי רֵחַיִם (ישעיהו מז ב); ואם בצרי כמו תְּאֵנָה, יהיה נוע הת"ו בנוע צרי בעבור היות האל"ף שהוא אחריו בצרי. וזה הכלל: שוא נע יהיה אחריו אחד מן אחה"ע, יתנועע כתנועתו בכל תנועת המלכים, חוץ מהקמץ, כי כבד על הלשון שיתנועע השוא בקמצות והונע בפתח, כמו קְעָרָה, גְּעָרָה, דְּאָגָה, לְהָבִים פְּחָדִים. ויש אומרים שוא שיתנועע בחרק אם היה אחריו יו"ד נע, ואיננו חושש באיזה תנועה יתנועע היו"ד, לעולם יהיה השוא שבור, כמו בְּיָד חֲזָקָה (שמות ג יט), בְּיַד מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן (במדבר לג א), וְיֵדְעוּ (תהלים פג יט), שיתנועע השוא בשבר. ויש שבא שתנועתו בפתח והם רבים, אם לא יהי אחריו אחד מהארבעה אותיות שזכרתי, כמו קְעָרָה, בְּרָכָה, קְלָלָה, רְשָׁעִים, שְׁמוֹנִים, השוא לעולם בפתח. חוץ מלשון רבים משער שהוא על משקל חֹדֶשׁ, כמו קֹדֶשׁ – קֳדָשִׁים; חֹדֶשׁ – חֳדָשִׁים; אֹנִי – אֳנִיּוֹת; חֹלִי – חֳלָיִים. וימצאו מעטים הפך זה, כמו לַבְּקָרִים אַצְמִית (תהלים קא ח). ובנגוע ([צ"ל ובנוע]) הגעיא שיהיה עם השוא שהוא בתחלה על זה המנהג יורה על כל מה שזכרתי, כמו בְּהֹנוֹת יְדֵיהֶם (שופטים א ז), וְאִם רַע בְּעֵינֵיכֶם (יהושע כד טו), וְהִצַּנְנִי לְמִשֹׁל עַמִּים (איוב יז ו) והדומה להם. ודע כי העבריים לא יחברו בין שני שוכנים שאינם נעלמים כי אם במקום העמדה והפסק, כמו וַיִּפֹּל עַל צַוְּארֵי בִנְיָמִן אָחִיו וַיֵּבְךְּ (בראשית מה יד). ואם יתחבר שוא עם שוא באמצע הדבורים יתנועע השני במקרא: יִשְׁמְעוּ, יִשְׁמְרוּ, כי השי"ן שוכן והמ"ם נע. ותנועת המ"ם במלת ([יִשְׁמְרוּ בפתח, ותנועת המ"ם במלת יִשְׁמְעוּ]) בקבוץ בעבור העי"ן שבא אחריו. וכן יִרְמְיָהוּ, יֶחְדְּיָהוּ (דה"א כד כ), הרי"ש והחי"ת שוכנים, והמ"ם והדלי"ת מתנועעים בשבר בעבור היו"ד שהוא אחריהם. וכן וַיֵּבְךְּ עֲלֵהֶם (בראשית מה

טו), וַיֵּבְךְּ עַל צַוָּארָיו (בראשית מו כט), אַל תּוֹסֵף עַל דְּבָרָיו (משלי ל ו), יִפְתְּ אֱלֹהִים לְיֶפֶת (בראשית ט כז), וְיִלַּדְתְּ בֵּן (בראשית טז יא), עַד לֹא שַׁמְתְּ אֵלֶּה (ישעיהו מז ז), וַיִּפְתְּ בַּסֵּתֶר לִבִּי (איוב לא כז), וַיִּשְׁבְּ יִשְׁמָעֵאל (ירמיהו מא י), אַל יֵשְׁטְ אֶל דְּרָכֶיהָ לִבֶּךְ (משלי ז כה), וְאָמַרְתְּ בִּלְבָבֵךְ (ישעיהו מט כא). אלה כלם מתנועעים בעבור היותם בתוך הזכורים ([צ"ל: הדבורים]). ובאחרונה ישכנו שניהם, כמו וַיִּשָּׂא אֶת קֹלוֹ וַיֶּבְךְּ (בראשית כט יא) והדומה לו.

תוספות מספר אחר

דע כי כל נקוד בשלוש נקודות אחריו דגוש, כמו אָנֹכִי אֶעֱרָבֶנּוּ (בראשית מג ט), תחת הבי"ת פתח קטן, והוא ללשון יחיד איננו נמצא, ובעבור זה נדגש. ואם היה בשתי נקודות והוא לשון רבים יהיה רפא, כמו כִּי הִקְשָׁה פַּרְעֹה לְשַׁלְּחֵנוּ (שמות יג טו), וַיְשַׁלְּחֵנוּ יְיָ לְשַׂחֲתָהּ (בראשית יט יג), וכן מנהג כל זה השער. ודע כי האתנחתא לא יהיה עמה שופר לעולם, כמו אֲשֶׁר חָזָה. וכל מ"ם שיכנס על אחהע"ר לעולם יהיה בשתי נקודות, כמו מֵאֵשׁ (ירמיהו ו כט), מֵאָשֵׁר (בראשית מט כ), מֵאִישׁ (בראשית ב כג), מֵחֵלֶב (ש"א טו כב), מקרב ([צ"ל: מֵחֶרֶב (שמות יח ד)]), מֵחַלֵּק (יהושע יט נא), מֵהֶם, מֵהֲמוֹנָם, מֵהֲמֵהֶם (יחזקאל ז, יא עי"ש), מֵרָע (ישעיהו נט טו), מֵרְעָה (ש"א כה לט), מֵעָוֶל (יחזקאל יח ח), מֵעַל (בראשית א ז), מֵעֵץ (בראשית ג כב). ומהם נקודים בנקודה אחת, כמו מִרְדֹּף (ש"א כג כח), מְחוּט (בראשית יד כג), מִרְגְּזָךְ, מְחוּץ (בראשית יט טז). ודע כי השופר שאחריו הרביעי לא יעלה ולא תהיה לו תנועה (?) – כִּי בוֹ בָּחַר (דברים יח ה), וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי (שמות לא טו), שִׁבְעַת יָמִים (שמות כט ל) והדומים להם.

נשלם ספר הניקוד שחבר ר' יהודה הנקרא חיוג ז"ל, עם התוספות שהוסיף ר' משה נ"ע, ואשר תרגמו הרב ר' אברהם בן מאיר לעזרא נ"נ מלשון ערבי ללשון הקדש. בנל"ך ואע"י.